

**Szakács Attila - Gráner Alexandra - Jánosi Kitti - Kalmár Milán
- Sipos Péter**

A vidékfejlesztés záloga, startup – új és környezetbarát megoldásokat kereső innovatív vállalkozók

Attila Szakács, Alexandra Gráner, Kitti Jánosi, Milán Kalmár, Péter Sipos:

The key to rural development, startup - a new and innovative environmental solutions business search engine

Summary

In the 21st century is a difficult task that just completed a tertiary education institution whether it can be college or university. The theoretical part of the school to learn their profession, but it is possible that the future work over the years to acquire the practice. Environmental and agricultural development specialists' undoubtedly great expertise, which is great emphasis on research, and the resulting innovation that is present several areas. With the new technologies work more effective, energy efficient and become more conscious. By a recent graduate professionals startup business can achieve even greater success, not only in his country but also abroad supports not only the Hungarian economy by this, but also enhances the reputation of the country. Institution of higher education in the region Szolnok completed by 100 persons completed a quantitative research, which is very interesting information can be obtained.

Keywords: startup bussines, rural development, education

ÖSSZEFOGLALÁS

A mostani XXI. században annak, aki éppen elvégezte a felsőfokú oktatási intézményt legyen az akár főiskola, akár egyetem bizony nincs könnyű dolga. Az iskolában megtanulja a szakmája elméleti részét, de csak a későbbi munkás évek alatt van lehetőség arra, hogy a gyakorlat is szert tegyen. A környezetvédelmi és agrárfejlesztési szakemberek vitathatatlanul nagy szakértelemmel rendelkeznek, melyben nagy hangsúlyt kap a kutatás, és az ebből eredő innováció mely több területen is jelen van. Az új technológiák révén a munkavégzés hatékonyabbá, energiatakarékossá és tudatosabbá válik. Egy friss diplomás szakember startup vállalkozása révén még nagyobb sikereket tud elérni nem csupán hazájában, de külföldön is ez által nem csak a magyar gazdaságot támogatja, de az ország jó hírét is öregbíti. A Szolnoki régió felsőoktatási intézményében elkészült egy

100 fővel kitöltött kvantitatív kutatást, amelyből igen érdekes információkhoz lehet jutni.

Kulcsszavak: startup, vidékfejlesztés, oktatás

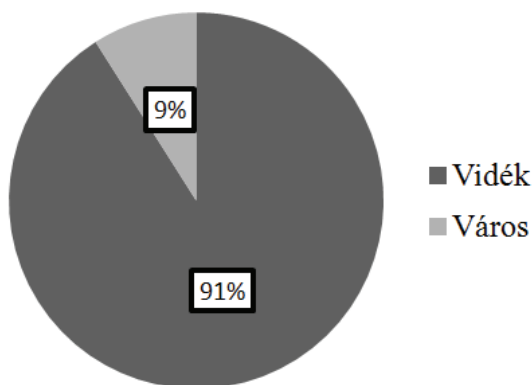
A VIDÉKFEJLESZTÉS MAGYARORSZÁGON

A fejlődő országokra jellemző, hogy a gazdaság legnagyobb arányt a szolgáltatások adják (65%), ezt követően az ipar (30%) és a mezőgazdaság csak igen kis részét (5%). A vidékfejlesztés egyik kategóriába sem sorolható, hanem felöli mind a mezőgazdaságot, mind az ipart, a vidéki túrizmust a mikro illetve kis- és középvállalkozásokat (kkv), de ide sorolható még a szociálpolitika és a közösségek fejlesztése is. Fő célja, hogy a vidéki népesség elvándorlást megelőzze, vagyis az urbanizáció, városiasodás csökkentése, továbbá, hogy a vidéken élő lakosság a mezőgazdasági termelésen túl más foglalkozási lehetőséghez is juthassanak (pl. vállalkozásfejlesztés támogatása). Így nem csupán a vidék védelme

erősödik meg, de növekszik a vidéki túrizmus és az ehhez kapcsolódó kiszolgáló, kereskedelmi egységek forgalma is elég a szállodákra, hotelekre, és éttermekre gondolni.

Felvetődik a kérdés, hogy mit is jelent akkor a vidékfejlesztés? A vidékfejlesztés egy komplex fogalom, de legegyszerűbben úgy lehetne definiálni az Európai Unió (EU) értelmezésében, az a térség számít vidéknek, ahol a népsűrűség 100 fő/km² alatt van, illetőleg, ahol a lakosság jelentős része mező-, erdő-, vad- vagy halgazdálkodásból él. Ha a 27 uniós országot nézzük, akkor a lakosság több mint fele vidéken él, mely az unió összterületének 91%-a.

Vidék és város aránya

1. kép: Az Európai Unióban a vidék és városi terület aránya
(saját szerkesztés)

A sikeres vidékfejlesztés érdekében nagyfokú együttműködésre van szükség a helyi vállalkozók, civilszervezetek, önkormányzati szféra szereplői között. Ez az együttműködés mindenki számára hasznos, és a közös cél csak még jobban összekovácsozza a közösség tagjait. Az

Európai Unió Tanácsa hét évvel ezelőtt 2007-ben jelentős változásokat hozott a közösségi ágrátámogatás feltételeiben és szabályaiban. Ezen intézkedés részeként a 2007 és 2013 közötti időszakban valamennyi mezőgazdasági célú vidékfejlesztési támogatás az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alapba (EMVA) koncentrálódott. Ezen belül az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program keretében 5 milliárd euró (megközelítőleg 1300 milliárd Ft) támogatási összeg került lehívásra. Az összeg az agrárium versenyképességét javította, természeti és épített környezet értékeinek megőrzésére és a gazdaságélénkítő beruházásokra fordították.

Az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program intézkedései:

Ide sorolható többek között a mezőgazdaság és erdészetek versenyképességének javítása, a környezet és vidék fejlesztése, a vidéki élet minőségének és gazdaságának diverzifikálása, és végül a LEADER Programok.

Startup a vidékfejlesztésben és a környezetvédelemben

A startup kifejezést manapság igen sokszor halljuk, amely egy újszerű, innovatív gyors növekedési ütemet produkáló vállalkozást jelent. Ide főként a kis-, és középvállalkozások sorolhatók és a vidékfejlesztés egyik célcsoportja éppen ez a vállalkozásforma. A vidékfejlesztés témakörébe igen sok tevékenység sorolható többek között a vidéki túrizmus fejlődése, a falvak fenntartható fejlődése, az ökoturizmus is. Magyarországon a legtöbb turista által felkerekített két terület a főváros (Budapest) és a Balaton környéke.

Név	A mezőgazdaság és erdészetek versenyképességének javítása	Környezet és vidék fejlesztése	A vidéki élet minőségének és gazdaságának diverzifikálása	LEADER Programok
Célja	Állattarás körülményeinek javítása, kertészet modernizálása, megújuló energiaforrások használatának növelése. Erdészeti fejlesztés is.	Vidéki terület környezettudatos fejlesztése, fenntartható tájhasználat kialakítása. Környezeti terhelés csökkentése erdőterületi beruházás révén.	Vidéken élők életkörülményeinek javítása, jövedelemtermelési lehetőség. Mikro illetve kkv-k támogatása, helyi piacok létrehozása. Továbbá túrizmus és falufejlesztés.	Helyi szervezeteket, intézményeket, vállalkozásokat, támogat, hogy együttműködve hozzanak döntéseket a térség hosszú távú fejlődéséről.

A túrizmusból elég sok ember jövedelme származik, a hotelek/szállodák-, vendéglátóhelyek-, idegenforgalmi látványosság üzemeltetésével foglalkozó vállalkozók és alkalmazottai. Magyarországon a falvak, ha nehezen is, de képesek fenntartani magukkal, számuk csökken, de csupán azért, mert közben várossá nyilvánítják őket. A vidékfejlesztés során fontos, hogy mindezt a tevékenységet úgy kell kivitelezni, hogy a környezet megóvása is releváns szerephez jut.

Egy startup számára, aki a vidékfejlesztés terén szeretne tevékenykedni érdemes elgondolkodni az ökoturizmuson is, hiszen itt a turizmus fejlődésén túl hozzájárul a helyi érték megőrzéshez, minimalizálja a turisták által keltett negatív környezeti, társadalmi és kulturális hatásokat úgy, hogy közben a pozitívokat növeli. Sokkal több ez, mint pusztán természetjárás, vagy gyalogos turizmus. Másik ilyen befektetésforma lehet egy vidéki tábor létrehozása, ahol az óvodás, iskolás gyermekek megismerkedhetnek a vidék élővilágával (tyúkok, malacok, nyulak stb.), mely élőlényekkel városi környezetben nem igen találkoznak. Mindez kiegészíthető lovakkal is, hiszen sok gyermek szereti őket, nekik külön élményt jelent meglátogatni őket és lovagolni rajtuk.

A startup vállalkozók meglátják a lehetőséget és felmérik, hogy hol lenne még igény a lakosság, dolgozók részéről az ő termékük vagy szolgáltatásuk iránt. Természetesen mindennek fenntartható tevékenységnek kell lennie, ahol a fejlesztési igényeknek és a folyamatos likviditásnak harmonizálnak egymással. (2. kép)

Magyarországon rengeteg felszín feletti és alatti ivóvíz van és európai szinten az egyik leggazdagabb termálvíz lelőhely, melyre már hazánk számos helyén rájöttek és ki is használják a víz által nyújtott előnyöket, hiszen ennek nagy GDP termelő képessége van, miközben a legkisebb a beruházási mértéke. Jelenleg mintegy 500 termálvíz elfordulási hely van hazánkban, melyek az Alföldön és a Dunántúlon olaj és földgázkutatás közben keletkeztek. Ez nem csupán a gyógy turizmust erősíti (fitness, wellness), de

geotermikus (megújuló) energiaforrás, amit például fűtésre lehetne használni, mely csökkenti az ország földgáz energia függését is, tehát érdemes ebben is gondolkodni a startup vállalkozásoknak.

HARMONIZÁL

2 kép: A fenntartható vállalkozás folyamatábrák

(saját szerkesztés)

A fent említett munkakörök, inkább a túrizmus-vendéglátás szakos hallgatónak jelent lehetőséget, de a kereskedelem és marketing szakon végzetek is részben érintettek lehetne ezen a területen, hiszen a túrizmus népszerűsítésre, reklámfilmeket forgatnak, vagy éppen prospektust és szórólapot kell készíteni, és ha ez még környezetkímélő módszerekkel történik csak külön előnyt jelent.

Sajnos a mai fogyasztói társadalom nem igazán figyel oda az ökológia lábnyomra, a globális felmelegedésre, klímaváltozásra és az ebből adódó természeti katasztrófákra mivel a fogyasztói kosár egyre nagyobb lesz, és több holmit tartalmaz, mint valaha. Az vitathatatlan, hogy a termelő és a kereskedő térbeli közelsége minden tekintetben előnyös (friss áru, kevesebb környezetszennyező anyag kibocsátás), a munkaerő diverzifikálása, a termelési klaszterek (azonos ágazatú cégek gazdasági hálózata) kialakulása és más üzemi/ mikro ökonómiai előnyök inkább a nagyvárosokban jellemző. Hátránya viszont, hogy a nagyvárosokban a lakosság számával exponenciális mértékben növekszik a helyi közlekedés zsúfoltsága, ener-

giaellátás, és az ezekből eredő szociológia, kriminalisztikai kísérőjegyek. Jelenleg a földön több mint 7 milliárd ember él, kérdés, hogy a mai környezeti és társadalmi szinten meddig lehet fenntartani, mert bizony a legtöbb helyen gondot jelent az elöregedő társadalom. A falvaknál ez még jellemezőbb, hiszen a mezőgazdaságon kívül nincs igazán lehetőség más munkát találni, így a frissen végzett hallgatók, sokszor elköltöznek a városba (vagy akár külföldre is) a megélhetőség miatt, de a vidékfejlesztés révén a fiatalok is a szülőhelyükön maradhatnak, ami nem csupán a helyi gazdaság, de a társadalom (család) számára sem közömbös tényező.

FIATAL GAZDA PÁLYÁZAT

Az a fiatal válhat sikeressé, aki meglátja azt a lehetőséget is, ami mellett a legtöbben elmennek. Ennek keretében a 2014 / 2015-ös évben érdemes pályázni a Fiatal Gazda Pályázatra, melynek célja a fiatal mezőgazdasági termelők gazdaságállapítása, továbbá a birtokstruktúra fejlesztése, a mezőgazdasági munkaerő konstrukciójának javítása, a vidéki népességmegtartó képesség növelése, és a mezőgazdasági tevékenység hosszú távú fenntartása.

A vissza nem fizetendő támogatás 90%-a előre kifizetésre kerül a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (MVH) által. A támogatási összeg fennmaradó 10%-ának lehívására külön kifizetési kérelem benyújtását követően, a jogcímrendeletben meghatározott feltételek teljesítését követően kerülhet sor. A támogatás mértéke az üzemmértéktől függ, de legfeljebb 50.000 € (megközelítőleg 15 millió Ft) megfelelő összeg. A kifizetés a Magyar Nemzeti Bank (MNB) a kifizetés évének január 1.-én meghatározott euró árfolyamon kerül átváltásra, ez 2014-ben 297,04 Ft/€ arányban. Ez egy egyszeri tőketámogatás és felhasználását az MVH nem ellenőrzi.

A Fiatal Gazda Pályázásának feltételei

- A kérelmező a pályázat benyújtásakor elmúlt 18 éves, de még nincs 40 éves.
- Meghatározott mezőgazdasági szakképzettséggel, végzettséggel rendelkezik.

- Vállalja, hogy a mezőgazdasági tevékenységet 5 évig főtevékenységként, vagy egyéni vállalkozóként végzi.
- Továbbá vállalja, hogy részt vesz az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program által szervezett képzésen.
- Az a gazda nem vehet részt a pályázatban, aki már nyújtott be az MVH-hoz pályázatot és nyert, sikertelen pályázat esetén természetesen be lehet nyújtani újabb pályázatot.

2015-ben jelenik meg az új uniós agrártámogatásokban a környezetvédelem kiemelt fontossága, úgy, mint a zöldítés, mely nagymértékben átalakítja az eddigi mezőgazdasági támogatási rendszert. 2014-ben egy átmeneti helyzet van, ami azt jelenti, hogy az új hétéves forrásokat költik el, de még a régi szabályozás szerint.

A legfontosabb brüsszeli változás a „Zöld Komponens” három eleme lesz. A konstrukció hatásként javulhat a környezetvédelmi teljesítmény, amely európai uniós szinten képes elősegíteni a megváltozott éghajlat és környezeti változásokból eredő mezőgazdasági gyakorlat elterjedését.

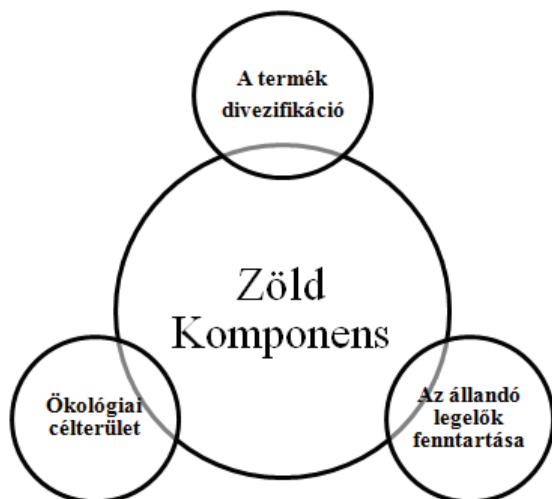
Az unió szerinti 3 alapvető intézkedés a Zöld Komponensnél

1. *A termékdivezifikáció.* Ennek lényeg, hogy 10 hektár szántóföld alatt 1 növényt, 10-30 hektár között 2 növényt, és 30 hektár felett 3 növényt kell termesztetni.
2. *Az állandó legelők fenntartása.* Az ország gyepmennyisége maximum 5%-kal csökkenthető 7 év alatt. Ezt nemzeti szinten kell meghatározni, tehát lehetnek az egyes gazdák között eltérések.
3. *Ökológiai célterület.* Területeket kell elkülöníteni az ökológiai célok eléréséhez (mezőgazdasági üzemek biológiai sokféleségének megőrzése és javítása).

A KÉRDŐÍV KIÉRTÉKELÉSE

A Szolnoki Főiskola összesen 100 jelenlegi valamint végzett hallgatói között lekérdezésre került egy kvantitatív kutatás, egy 38 kérdésből álló kérdőív segítségével. Arra kerestük a vá-

laszt, hogy a hallgatók az iskolától mekkora és milyen támogatást kaptak ahhoz, hogy saját vállalkozásba kezdjenek, illetőleg hogyan lehetne őket egy startup vállalkozás elindítására ösztönözni.

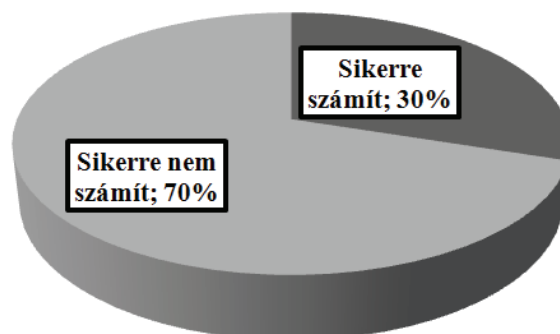
3. kép: A Zöld Komponens összetevői
(saját szerkesztés)

A gazdasági helyzetről a megkérdezettek 18 %-a szerint fellendülő, 48 %-a szerint stagnáló, míg 34 % szerint hanyatló. Ebből megállapítható, hogy a fiatalok többsége bizony eléggé pesszimistán látja a magyar gazdaságot. Arra a kérdésre, hogy „Véleménye szerint a főiskola elvégzése után, milyen gyorsan lehet állást találni Magyarországon?” a megkérdezettek 10-10 %-nak a már iskola közben is dolgoztam, illetve a rögtön a végzés után volt a válasza, míg 60 %-a az iskola elvégzését követő fél évben és 20 % egy éven túl képzeli. 70 % számít itthon szakmai sikerekre, míg 30 % nem (4 Kép). A munkahelyek számában is vannak különbségek 48 %-ék egész élete során 2-4, 5 és 10 közötti munkahelyre 38% számít, 8% legalább egyre, míg 6 % 10 fölött képzeli el. Aki a 10 feletti számot mondta, az 4 évente váltana munkát, míg általánosságban ez 7 év szokott lenni.

Az anyagi biztonságot a többség 26-35 éve között gondolja, míg 36 év felett 30 % és 4-4 százalék szerint 25 valamint 20 év alatt. 76 % nyilatkozott úgy, hogy külföldön könnyebb állást találni (ezen belül is leginkább a magasabb kereseti lehetőség, a nyelvtanulás, a ta-

pasztalatszerzés és a több álláslehetőség dominál), míg 24%-k szerint itthon egyszerűbb munkalehetőséghez jutni.

A hallgatók szerint kiemelkedően fontos a munkaadónak a dolgozó kiválasztásánál a szakmai tapasztalat; a ráteremtség a fellépés és önbizalom; az ismeretségi kör, kapcsolati rendszer. Többnyire fontos a képzettség, tanulmány, és az egyediség, versenyeken való részvétel.

4. kép: A Szolnoki Főiskolások Magyarországi sikeres karrierjének aránya
(saját szerkesztés)

A hallgatók számára fontos szempontok a munkával kapcsolatban:

- ✓ Kiemelkedően fontos: jó pénzkereseti lehetőség; munkahelyi légkör, kollégák mentalitása;
- ✓ Többnyire fontos: kreativitás; kötetlen időbeosztás; előléptetési lehetőség; technikai felszereltség; továbbképzés, konferenciákon való részvétel;

A válaszadók 64 %-a alkalmazott szeretne lenni és csak 36 %-a vágyik vállalkozóvá válni. Általánosságban elmondható, hogy a vállalkozói kedv Magyarországon a fiatalok körében igen alacsony a 18-35 év közötti korosztálynak mindössze 3,7 %-a vagyis megközelítőleg 2,3 millió főnek van saját vállalkozása. A vállalkozói szektorról a legtöbben úgy vélekednek, hogy bonyolult létrehozni sok az adminisztrációval jár, nagyok az adóterhek és a kapcsolatok is kiemelkedő szerephez jutnak a hazai üzleti életben.

A következő táblázat a vállalkozások elősegítésére és hátráltatásra ható tényezőket tartal-

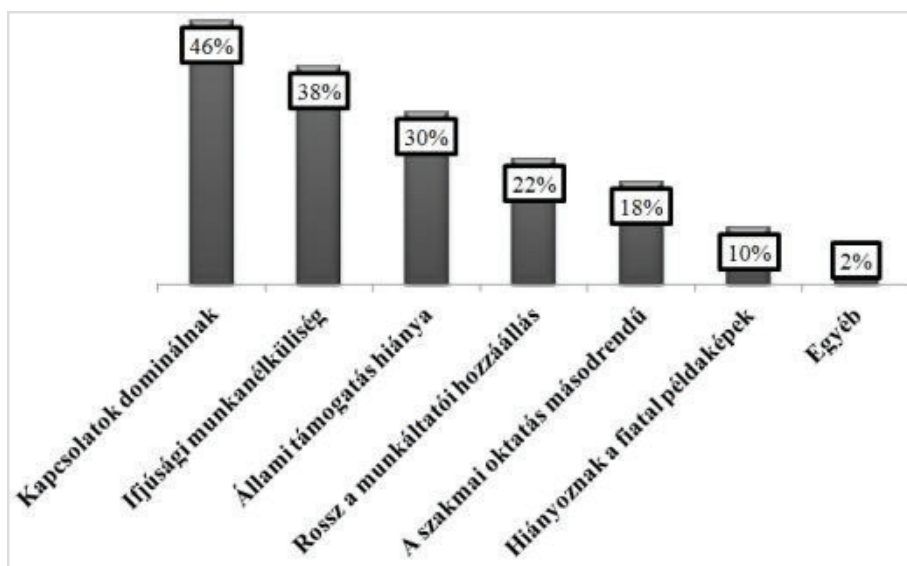
mazza zárójelben a válaszadók értékelése.

ELŐSEGÍTŐ	HÁTRÁLTATÓ
Jó pénzkereseti lehetőség (28 %)	Kezdőtőke hiánya (42%)
Önmegvalósítás (28 %)	Kevés a lehetőség a valós üzleti sikerre (30 %)
Rugalmasságot biztosít (12 %)	Túl magasak az adók és a közterhek (24 %)
Kreativitás lehetőség (12%)	Gazdasági helyzet (18 %)
Felettes hiánya, függetlenség (16 %)	Magyarország kevésbé vállalkozóbarát (10 %)
	Munkanélküliségtől való félelem (6 %)

Kissé ellentmondásos, hogy a megkérdezettek 64%-a jó ötletnek tartja egy saját üzletlétrehozást, de mindössze 48%-a gondolkodik saját üzlet létrehozásán. A megkérdezettek ugyan olyan arányban mondták azt, hogy alkalmazot- tak szeretnének lenni, valamint ugyanennyien jó ötletnek tartják egy saját vállalkozás elindítást, felvetődik így a kérdés, ha látják egy saját vállalkozásban a lehetőséget, akkor mi hátráltatja mégis őket, hogy a biztos havi fizetésért cserébe a maguk által megtermelt magasabb jövedelmet válasszák.

Vajon csak a kockázatvállalástól félnek, vagy valami ösztönző programra?

A megkérdezettek 84%-a mondta azt, hogy a vállalkozási kedv a fiatalok körében alacsony, míg 16% szerint magas. Ennek legfőbb okai (0. Kép) az állami támogatások hiánya, a kapcsolatok túl nagy szerepe, a rossz munkálattói hozzáállás, az ifjúsági munkanélküliségtől való félelem, a szakmai oktatás másodrendűsége és hogy hiányoznak a fiatal példaképek és a kezdő tőke hiánya.

5. kép: A fiatalok vállalkozási hajlamának gátló tényezői

(saját szerkesztés).

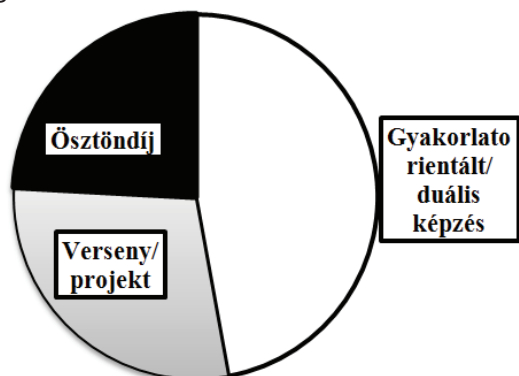
A vállalkozás beindításánál kiemelt prioritású a tőke; a kapcsolat; a szaktudás; az üzleti terv; az önbizalom; a kitartás. Többnyire fontos szempont az üzleti érték; az ötlet; és a vállalkozói ismeretek. A megkérdezettek 62 %-a vállalna nagyobb kockázatot a nagyobb jövedelem reményében, míg 38 %- ék inkább a biztos, kockázatmentes tevékenységet választaná. A

munkatípusnál fele- fele arányban választották az unalmas, és biztonságos valamint az élvezetes, de kockázatos típust.

Sajnos a startuppal kapcsolatban a megkérdezettek nem igen vannak tisztában. A többség nem vett részt az elmúlt egy évben fiatal vállalkozók témájában tartott előadáson / versenyen, de 44 % - ék a jövőben élne ezzel a lehe-

tősséggel. A startup kifejezésről 46 % - ék már hallott korábban, míg 54 %-ék sosem találkozott ezzel a definícióval. Amikor öt vállalkozás közül kellett a startupokat kiválasztani azért a többség felismerte a hazai vállalatokat, de 4 %-olyan „fantom céget” vélt felismerni, ami nem is létezik, csupán általunk kitalált. A fiatalok 42 %-ára részben ösztönzően hat egy példakép, vagyis elgondolkodik, hogy arra, amire a példaképe képes volt ő is meg tudná csinálni, de valójában belevágni már nem merne egy üzletbe, 38%-át teljes mértékben ösztönzi, míg 20 %-át egyáltalán nem. A megkérdezettek 52 %-a azt mondta, hogy egyáltalán nem, míg 42%-ot kis mértékben, 6%-ot nagy mértékben befolyásolta a Szolnoki Főiskola arra, hogy vállalkozásba kezdjen.

Arra a kérdésre, hogy a Főiskola hogyan ösztönözhetné a hallgatókat (0. Kép) hogy vállalkozásba kezdjenek a válaszadók 82 %-a gyakorlat orientált, illetve duális képzéssel; 50% versenynyel, projekt munkával; míg 42% ösztöndíjjal segítené.

6. kép: A Szolnoki Főiskolások vállalkozási kedvének ösztönzése (saját szerkesztés).

A megkérdezettek 46%-a már dolgozik, de 46 % nem, 22 % részben és 24 % teljes mértékben a Szolnoki Főiskolán elvégzett szakmájában munkálkodik. A válaszadók 88 %-a hajlandó lenne elköltözni egy jó állás reményében.

KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A vidékfejlesztés terén fontos a természetelvűség, és környezetközpontúság valamint a helyi fejlesztések is, mely az ott élők életkörülményi-

nek javításán túl a közösséget is építik, nem beszélve a gazdaságfejlesztésről. A vidékfejlesztés nem csupán a termékekre és szolgáltatásokra koncentrál, de a vidéki életstílusra (természet közelsége, állattartás, növénytermesztés). Mindezeket oly módon teszi, hogy közben megmarad a fenntartható fejlődés és a környezet védelme. A fiatalokat mindenhol már az iskolában is arra kell ösztönözni, hogy megmerjék valósítani álmukat, és hozzanak létre egy saját vállalkozást, mely egy jó befektetés, hiszen egy egész családnak nyújthat megélhetést. A vidékfejlesztés esetében ez többszörösen is igaz, hiszen több területre is kiterjed, az agrárgazdaság, falusi turizmus fejlesztésén túl jóval több dologról van itt szó.

A fiatal és innovatív vállalkozóknak mindenképpen érdemes elgondolkodnia az ökoturizmuson, a termálvíz további hasznosításának lehetőségén, és egy helyi termelői piac létesítésén is. A helyi termelői piacok nem csupán vidéken, de a fővárosban is több helyen létesültek. A vidéken található termelők látják el friss árukkal a városban élő lakosokat, így mind két fél számára előnyös egy ilyen együttműködés.

Házilag manapság már nagyon sok mindent elő lehet állítani és ezeken a helyeken a látogató/vásárló a termékskála igen széles kínálatával ismerkedhet meg, és miután megszerette biztos, hogy visszatérő vásárló válik belőle. Megtalálhatók itt az élelmiszerektől (lekvárok, szörpök, húskészítmények, tej és tejtermékek, méz, olajok, pékáruk, kézműves csokoládé, teakeverék, alkoholos italok) a vegyi áruig (szappanok, gyógynövényes samponok) és használati tárgyakig (fazekas-, fonott, kötött termékek, gyertyák). Ezen termékek megbízható forrásból származnak, egészségesek, a legtöbb mentes a tartósítószerrel és szintetikus anyagoktól továbbá egyediek, és szerencsére manapság már a presztízs értéke is emelkedőben van. Javasolt a fiataloknak, hogy vegyék igényben az Európai Unió által nyújtott pályázatokat, hiszen ez segít egy vállalkozás létrehozásában vagy egy meglévő továbbfejlődésében.

IRODALOM JEGYZÉK:

- [1.] Dr. Horváth Zoltán: Kézikönyv az Európai Unióról, HVG-ORAC KIADÓ KFT., Budapest, 2007, ISBN: 978-963-749-084-2
- [2.] Dr. Juhász Csaba- Dr. Zsembeli József: Az Európai Unió mezőgazdasága-Hasznos információk Fiataloknak, Szaktudás Kiadó Ház Zrt, Budapest, 2010, ISBN: 963-955-342-5
- [3.] Dr. Kerek Zoltán- Dr. Marselek Sándor: A vidékfejlesztés gyakorlata, lehetőségeik, intézkedések, Szaktudás Kiadó Ház Zrt, Budapest, 2009, ISBN: 978-936-993-507-5
- [4.] Losoncz Miklós: Az Európai Unió, TRI-MESTER BT, Tatabánya, 2005 ISBN: 963-956-109-6
- [5.] Lukács Gergely Sándor: A vidékfejlesztés kézikönyve, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 2004, ISBN: 978-963-955-350-7
- [6.] Mezei Cecília és Bekucz Márta (Szerk.): Agrárátalakulás, környezeti változások és regionális fejlődés - Tanulmányok Buday-Sántha Attila 70. születésnapjára, Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar, Pécs, 2011, ISBN: 978-963-642-401-5
- [7.] Popp József: Az EU közös agrárpolitikája 2014-től, Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest, 2013, ISBN: 978-615-522-445-4
- [8.] <http://www.nak.hu/hu/tamogatasok>